

ISSN 0207 - 6543

1997

Нюор

МАММЕЛАНЫ ИБРАХИМ

Ана чыпчыкъ, Мама чыпчыкъ,
Сёлешеди: – Чып-чып, чып-чып, –
Балаларын юретеди,
Былай насийхат этеди:
– Сиз тауукъладан къоркъмагъыз,
Кесигизни хорлатмагъыз.
Тюз алагъа аш атханлай,
Жетип къалыгъыз чапханлай.
Апларындан сермеп алып,
Ашап башлагъыз къадалып.
Тауукъла сизге чапмазла,
Тёпpegизден да къакъмазла.
Бек тынч къанатлыладыла,
Бираз гула затладыла.
Алай, бир мыйыкълы барды,
Чыпчыкълагъа ол бек зарды.
Кёрмегенча этип туруп,
Сермеп алып, ишандырып.
Аны кёрсегиз къачыгъыз,
Кёзлерине къум чачыгъыз.

ОКТАБРЬ РЕВОЛЮЦИЯГЪА-80 ЖЫЛ

Быйыл ноябрь айны жетиси Уллу Октябрь революцияны 80 жыллыгыны кюнүдү.

Байракларында «Халкылагъа – мамырлык!» «Жерни – анда ишлеген эллилеге!» деген чакырыула бла келгенле большевикле болгъандыла. Миллионла бла ишчи-элли халкъ аланы ызларындан баргъанды. Советле власты кьуралгъанды.

Ызы бла халкъ экиге бөлүнгенди. «Кызылла» бла «акъланы» араларында кьаты уруш баргъанды. Ол граждан уруш эди. Аны отунда миллионла бла адамла кырылгъандыла. Уруш Совет власты хорлауу бла бошалгъандан сора битеу да Россейде, ол санда Къабарты-Малкьарда да, социалист низам тохташдырылгъанды.

Жангы жашау халкылагъа кеп уллу тюрлениу келтиргенди. Социалист жол бла баргъан республикабыз да жетишимлери ючюн төрт да орденге тийишли болгъанды.

Советле Союзу деген деменгили

кырал, Уллу Ата журт урушда хорлап, Европаны халкыларын да фашист зулмулукъдан азатлап, битеу да дуняда уллу хурметге тийишли болгъанды. Космосха биринчи болуп жол ачханды.

Аны бла бирге жашауда жангылыкта да тубей тургъандыла. Аланы тюзетир ючюн сексенинчи жыллада жангы жашау ыз башланганды. Ол уллу тюрлениуле ызына «реформа», «перестройка» дегендиле...

Октябрь социалист революцияны ниетлери башха кыраллагъа да жайылгъандыла. Кеп кырал, СССР-ни юлгюсюн алып, кеслеринде социализм кьураргъа кюрешгендиле. Алай эм уллу социалист кыралда башланган тюрлениуле дуняны да тамыры бла тюрлендиргендиле.

Болса да адам улуну тарыхында бек уллу революцияны ниетлери, чакырыулары артал да унутулуп кьалмагъандыла, миллиона бла адамланы эслеринде сакъланадыла.

ШАУАЛАНЫ ХАСАНГА

Жыл
60

Малкъар литератураны белгили жазыучуларындан бири Шауаланы Исмайылны жашы Хасанга 60 жыл болгъанды. Ол Кенделенде туугъанды. Баку шахарда университетни журналист факультетин бошагъанды.

Хасанны биринчи китабы - «Кюйген тап» деген хапарла жыйымдыгы 1968 жылда чыкыгъанды. Аны «Ыйыкны ахыр кюню», «Асият», «Жерни кезлери», «Кюбюрде табылгъан повесть», «Тузакъ», «Сау адамны сын ташы» деген повестлери, «Бир жашауну минг бети» деген романы, дагыда кеп башха чыгъармалары китап окъуучулагъа иги белгилдиле.

Жазыучуну «Ит жыйын» деген романы 1995 жылда энчи китап болуп чыкыгъанды. Хасан оннга жете проза китапны авторуду, Жазыучуланы союзуна членди, Къабарты-Малкъар Республиканы культурасын сыйлы къуллукъчусуду.

Хасанны туугъан кюню бла алгышлай, «Нюр» аны сабийлеге атап жазгъан хапарын басмалайды.

ШКОЛЧУНУ ЖИГИТЛИГИ

Мен гитче заманымда бир жигит жашчыкны жигитлигини юсюнден хапарны эшитгенме. Аны манга аппам айтхан эди - атамны атасы Аслан эфенди. Ол заманда аппама, баям, жюз жылгъа жууукъ бола эди. Алай тири адам эди. Чалгъы чалгъанын, мал кютгенин къоймагъан акъсакъал.

1942 жылда немец фашистле, Кавказгъа жетип, Малкъар таулагъа кирдиле. Бизде партизан отрядла къуралдыла. Ала душманны сауут-саба сакъланган складларын кюйдюрюп, солдатларын, офицерлерин жесир этип, уллу сермешле бардырып турдула.

Аллай кюнлени биринде Хамит деген хасаниячы жашчыкь, душманнга кьажану кюрешге кьатышыр мурат бла агьачха ташайып кетди. Умуту уа партизанлагьа тюберге эди. Айлана, жюрюй, кеп кьыйналды. Ахырында партизанлагьа тюбеди. Душман бла таукел демлеширин айтды.

Онжыллыкь жашчыкьны хапарына тынгылагьан партизанлада кюлген да, сейир этген да болду. Алай Хамитни оюму жетген кишини оюмуна ушагьанын бары да эследи.

Партизан кьауумну таматасы Асхат, Хамитни кеслерине алыргьа айтханда уа жашчыкь кьууанч сагьатлы болду. Сора кеслерини элде тохтагьан фашист гарнизонну юсюнден командирге толу хапар берди. Душманни адам санын, сауутсабаларын кьалайда тутханларын да билдирди.

Экинчи кюн командир эткюр партизанладан бири – Хамбийни кесине чакьырды.

– Ингирде сен Хамитчик бла бирге тасхагьа барлыкьса, – деди. – Элде,

агьач кьыйырларында тургьан фашистледен Хамитни хапары барды. Жолну ол кьргюзтюрюкдю. Алайды да, танг атхынчы фашистледен бирлерин былайгьа тапдырыргьа керексиз.

Хамит, немецли аскерчиледен экиси-ючюсю кюн сайын, агьач ичинден чыгьып, арба бла элден азыкь ташычуларын, жюрюген жолларын да уста биле эди. Эки тасхачы да танг аласында жетер жерлерине келип тохтадыла. Экиси да чырпылада букьдула. Кеп да заман озгьунчу, душман солдатла, арбаларын да аш-азыкьдан толтуруп, элден кьайтып келе тургьанларын тасхачыла шарт эследи.

– Сен былайдан тепме, – деди Хамит Хамбийге. – Мен тас болгьан ийнегибизни излеген сылтау бла алларына чыгьайым да, ушакьгьа тыйым. Сен а жашыртын кел да, ол арбаны арт жанында олтургьанни тунчукьдур. Арба башчыны бла атлыны уа илишаннга саллыгьынгы

айт да кьоркьют. Агъач ичинде ала «дыш» деяллык тьююдюле.

Хамит, тьягъын да умбашына салып, «Къашха!» «Къашха!» – деп, агъач ичинден ийнеклерини атын айта чыкъды. Атлы немецли автоматын арсарсыз Хамитге бурду. Ачыуламыш, кеси тиллеринде бир затла айтды.

Хамит анга эс бурмады. Кеси кесине мурулдап, жол бла эниште, ала таба баргъанлай турду. Немецли бютюн къаты чамланды. Аладан бири орусча жаркъмалады да, Хамит не адам болгъанын, не айланганын сорурга кюрешди. Жапчыкъ да къолу-башы, сёзю бла да не айланганын ангылатды. Сора фашистле, бир бирге къарап, аяусуз кюлдюле.

Тюз да ол кезиучюкде, арбаны арт жанында олтургъан немецли кёз туурадан думп болуп къалды. Хамбий аны аузундан, бойнундан да бирча

сермеп алып, арба тьюбюне сугъуп тунчукъурду. Хамбий ол немецлини ушкогун да алып, арбагъа минди. Атлы, къоллары бла бир затла кёргюзте, Хамит бла ушакъ этеди, арбачы да алагъа къарап кюледи. Хамбийни уа эслемейдиле. Жигит партизан, арбачыны да тунчукъургъандан сора, секирип, жерге тюшдю да, атны жүгенинден къаты тутуп, ушкогун душман аскерчини кёкюрегине тутуп тохтады. Ол, абызырагъандан болур эди, автоматын къолундан тюшюрюп, эки къолун ёрге кётюрдю...

Хамбий да, Хамит да, атны ашазыкъдан ауур жүклеп, солдатны да, къолларын артына байлап, штабха сюрюп келдиле...

Ол Хамитни кёп жигитликлеринден бири эди. Эллилери уа аны атын эм ариу орамларындан бирине атагъандыла...

МУСУКАЛАНЫ САКИЙНАТ

ТОП-ТОП ЭТЕЙИК

Алчи кий да боккангы,
Тутдур манга кокангы,
Топ-топ этейик,
Кёк топчукъну жетейик,
Топ-топ этейик,
Хап-хапчукъну жетейик,
Топ-топ этейик,
Гырнаучукъну жетейик,
Топ-топ этейик,
Уммочукъну жетейик.
Барын да бирге жыйып,
Шам базаргъа элтейик,
Сатыу-алыу этейик.

Артмагъыбыз ауурду –
Ичи-тышы дауурду:
Хап-хапчукъ бла гырнаучукъ,
Атып башына баучукъ,
Уммочукъну саудула,
Челек-шинтик аудура.
«Сюття – мени; – деп хап-хуп, –
Тёкме, челекни тап тут!»
«Угъаи – мени!» – деп гырнау,
Хар бири этеди дау.
Тийме, гутча, сюттягъа,
Берме, кишиу, гутчагъа –
Гитче Алимчикге бер,
Алим санга: «Сау бол!» – дер.

ЁЛМЕЗЛАНЫ МУРАДИН

ЖАРАУСУЗ ЧЫЧХАНЧЫКЪ

Жомакъ

Агъач ичи талада бир ариу юйчюк бар эди. Ол юйчюкде Къызыл Хораз, Акъбоюн Баппуш, Шинжитон Кирпи сора Жараусуз Чычханчыкъ жашай болгъандыла. Танг жарыгъы бла Къызыл Хораз арпа-будаю жыяргъа, Акъбоюн Баппуш чабакъ тутаргъа, Шинжитон Кирпи кертме, алма излерге кете эдиле. Жараусуз Чычханчыгъ а, жукъудан да иги къаныш, къарынчыгъын да тойдуруп, Омакъ Гёбелекчик бла ойнаргъа бара эди да:

– Гёбелегим, Гёбелек,
Гёбелек – алтынкёлек,
Гюлден гюлге уч, хайда!
Бал суучукъла ич, хайда!
Той да, таудан къарайыкъ,
Сандыракъгъа барайыкъ! –

деп, ариу-ариу жырлай эди.

– Чычханчыгъым,
Ханчыгъым,
Ариумамы, къарачы?!

Чычханчыгъым,
Жанчыгъым,
Манга бир жыр къурачы! –

деп, кокалана эди Омакъ Гёбелекчик.

Бир жол Жарыкъ Кюн Жараусуз Чычханчыкъгъа:

– Сен а жукъгъа нек жарамайса? – деп соргъанды. – Тенглерингден уялсанг а?

– Ишлей билмейме сора уа, – дегенди Жараусузчукъ жилимсырап.

– Ма-а алайда челек, бир да къуруй эсе, суу келтир, – дегенди Жарыкъ Кюн.

Жараусуз чычханчыкъ, барыш, суу алама дегенлей, челегин суугъа алдыргъанды да къойгъанды.

– Ма былайда жау, ма алайда эт, – дегенди Кюн биягъы. – От жакъ да, нёгерлеринге эт къууур. Тур, хомух болма! – Жараусузчукъ, от жагъама деп, бармагъын кюйдюргенди, кёзюне да тютюн киргенди. Къабыргъадан къакъ эт алама деп, шинтикден кетгенди, шинтикден кетгенди да, башын ургъанды, башын ургъанды да жилигъанды.

– Таза да жараусуз! – деп жарсыгъанды Кюн.

– Угъай, ашаргъа уа жарайды,– дегенди чабак тутуп келген Акъбоюн Баппушчукъ.

– Къарынчыгъына бек сакъды,– дегенди кертмеле кетюрюп келген Шинжитон Кирпи да.

– Ойнаргъа да бек устады! – деп кюлгенди Хораз да, толу къапчыкчыгъын жерге сала.

Амалсыз Чычханчыкъ, жиляргъа бла къалыргъа билмей, кёбюп кеп тургъанды. Бир заманда эшик хыны къагъылгъанды да:

– Кимди ол? – деп сагъайгъанды Хораз.

– Менме, Хыйлачы Тюлкую! – деп кюлгенди ол эшик артындан.– Къонакъ аламысыз?!

– Угъай, угъай, къонакъ алып онгубуз жокъду,– дегенди Баппуш.

– Кече белинде не къонакъды ол! – денегди Кирпичик да.

Тюлкую эшикни бютюн да тюйгенди.

– Кел, къачайыкъ! – дегенди Жыгъынлычыкъ.

– Къачхан а иги да этерек, тышына къалай чыгъыйыкъ ансы? – деп сытылгъанды Акъбоюнчукъ.

– Ожакъ бла къачайыкъ,– дегенди Чычханчыкъ.

Хыйлачы Тюлкую кесин алдатамы

эди: ожакъдан чыгъа келгенин артмагъына атып баргъанды. Сора, артмакъ бауун къаты тартып, жыр айта, койюне тебирегенди.

– Къапчыгъымда уллу Хораз,
Ой-ри, ора, ой-ра!
Къапчыгъымда семиз баппуш,
Ой-ри, ора, ой-ра!
Дагъыда къапчыгъымда –
Татлы кирпичи, ой-ра!

Баппушчукъну къызым ашар,
Ой-ри, ора, ой-ра!
Кирпичикни жашым ашар,
Ой-ри, ора, ой-ра!
Хоразны уа, жулкърма да,
Ой-ри, къуурурма да,
Ашарма да бошарма,
Ой-ри, ора, ой-ра!

– Мени уа, мени? – деп соргъанды Жараусуз Чычханчыкъ. «Къабын орнунадамы жарамадым энди?» – дегенлиги эди.

– Сени уа, сени,– деп эриклегенди Тюлкую.– Этинг да жокъ, бетинг да жокъ – кимге керексе?!

Хыйлачы Тюлкую Къызыл Хоразны да, Акъбоюн Баппушну да, Шинжитон Кирпини да, Жараусуз Чычханчыкъны да койюне алып келгенди

Артмагъын алай ары салгъанды да, от жакъгъанды, суу келтиргенди.

Акъбоюн Баппуш:

– Тюлкую от этгенди, суу келтиргенди: туюкою жулкбуп, къазаннга атарыкъды да, къызчыгъына ашатырыкъды мени, – деп жилигъанды.

– Мени да, мени да, – деп жилигъанды Хораз.

– Сени Тюлкую кеси ашарыкъды, – дегенди Жагъынлычыкъ, – мени уа ким ашасын. Керти да жараусуз кёре эдим, – деп Чычханчыкъ да жилигъанды.

– Тюлкую мени ашап къойса, Кюнню ким уятырыкъды да? – дегенди Къызыл Хораз.

– Алай ушай эди, – деп Жагъынлычыкъ сагъышлы болгъанды.

– Не сагъыш этесе? – деп соргъанды Кирпи.

– Мен артмакъны тешсем, къачалырмы эдик? – деп соргъанды Жагъынлычыкъ, арсар-бурсар.

– Тешалырмыса да?! – дегендиле бир аууздан Хораз, Кирпи, Баппуш да.

– Бир кёрейим, – деп, Жагъынлычыкъ къапчыкъны тешип башлагъанды. Чычханнга «теш!» де ансы, къаяны да тешер. Къарап-къарагъынчы Жагъынлычыкъ тешик этгенди да, была артмакъдан чыкъгъандыла.

Хыйлачы Тюлкуюню тауушун өшитип, Къызыл Хораз тапкагъа къоннганды, Акъбоюн Баппуш тапчан тюбуне киргенди, Чычханчыкъ бла Кирпи уа, артмакъгъа таш салып, чыкгыр артына букъгъандыла.

Хыйлачы Тюлкую артмагъын къазаннга къотаргъанлай, таш къазанны тюбюн тюшюргенди да къойгъанды. Суу тегюлгенди да, Тюлкуюню аягъын кюйдюргенди. Алайлай Кирпи бла Чычханчыкъ Тюлкуюню этинден, бетинден къапхандыла, Хораз бла Баппуш а, къашын-башын чучхугъандыла.

Сора, тёртюсю да къачып бара тургъанлай, Омакъ Гёбелекчикге тюбеп къалгъандыла.

– Къайры къачып барасыз?! – деп

соргъанды ол.

– Къой, сорма, Тюлкуюден кючден къутулуп келебиз! – дегендиле.

– Къайдады?! Бир кёргюзтчюгюз аны манга! Мен аны аман сагъатлы этейим бусагъат, – деп ачыуланнганды Омакъ Гёбелекчик. Чычханчыгъыма тийиб а бош ойнайса дегин.

– Тюлкую жетип къалгъынчы, биз къача барайыкъ, – деп была къачып кетгендиле. Омакъ Гёбелекчиг а Хыйлачы Тюлкуюню аллын сакълап къалгъанды.

Тюлкую кесин кёпмю сакълатырыкъ эди: – жумулуп жетгенди. Жетгенди да, бир ариу гюлге къонуп тургъан Омакъ Гёбелекчикни кёрюп:

– Ой, Гёбелек, Гёбелек,
Алтынкёлек Гёбелек,
Былайтын чычхан ётюп
Кёргенмисе? – дегенди.

– Эй, жаманкъылыкъ Тюлкую,
Эй-ей-ей, сылыкъ Тюлкую,
Шуёхуму къоркъутхан,
Айт, сенмисе?! – дегенди.

Къутуруп келген Тюлкую алыннганды да къалгъанды.

– Къарачы сен мынга! Уруп жагъып къояйыммы бусагъат! – деп чапханды ол Омакъ Гёбелекчикге.

– Да бир кёр! – деп Омакъ Гёбелекчик Хыйлачы Тюлкуюню бурнуна къоннганды.

Хыйлачы Тюлкую Омакъ Гёбелекчикни урама деп, кеси бурнун тырнагъанды.

Омакъ Гёбелекчик Тюлкуюню къулагъына къоннганды.

Гёбелекни урама деп, кеси къулагъын жыртханды.

Гёбелекчик къашына къоннганды.

Тюлкую къашына бир уллу догъура чыгъаргъанды.

Омакъ Гёбелек, уча да къона, Тюлкую уа, урама де да, кесин тюй, урама де да, кесин тюй. Алай эте, Омакъ Гёбелекчик Хыйлачы Тюлкуюню ырмах

этгенди да кьойгъанды.

– Энди,– дегенди Омакъ Гёбелекчиг,– алагъа хатанг жетсе, сени жардан атарыкъма.

– Ой-ой-ой-ой! – деп сынсыгъанды Тюлкую. Омакъ Гёбелекчиг а Жараусуз Чыгханчыкъ бла ойнаргъа учуп кетгенди.

ДИНИБИЗДЕН ХАПАРЛА

МЁЛЕКЛЕ

«Нюр» журналыбызны къяуум окъяучулары мёлеклени юслеринден хапар билирге сюедиле. Биз аланы тилеклерин толтурабыз.

Ислам динде мёлекле уллу жерни аладыла. Къяуранда айтылгъаннга кёре, Аллах аланы отдан, хадисдеде айтылгъаннга кёре уа нюрден жаратханды. Была Кёкледе жашайдыла, Аллахха къяуллукъ этедиле. Аны буйрукъларын толтурадыла, жаннетни бла жаханымни да сакълайдыла. Ала адамлагъа кёрюнмейдиле.

Мёлеклени араларында бек сыйлыларына мукаррабла дегенле саналадыла. Къяуранда айтылгъаннга кёре, ала Аллахны тегерегинде айланган мёлекледиле. Жабраил мёлек да аладан бириди. Аллахны бла Мухаммат файгъамбарны орталарында байламлыкъны жүрютюр, Аллахны келямларын да Мухамматха жетдирип тургъан ол болгъанды. Микал, Исрафил деген мёлекле да Жабраилча Аллахны тегерегинде айланган сыйлы мёлекледендиле.

Мёлеклени башха къяууму жаханымни сакълайды. Ала мукаррабладан эсе «огъурсуздула эм да къярыулудула». Хадисдеде айтылгъаннга кёре, жаханымни баш оноучусу Малик деген мёлекди. Андан сора да, ёлгенни къябырына барып, соруу этген мёлекле да бардыла. Ала экеулендиле: Накир бла Мункар. Быладан сора да жан алыучу мёлек да барды. Аны аты Азраилди.

Ёле тебиреген адамгъа ол келеди. Мухаммат файгъамбарыбыз да ахыр сакъатында Азраилни сызгъыргъанын эшитгенди. Ол заманда Мухаммат ёллюгюн билгенди да: «Уллу Аллах, Сен мени Кесинге сюйюр чакъыра эсенг, мен Сени аллынга сюйюр барама», – дегенди.

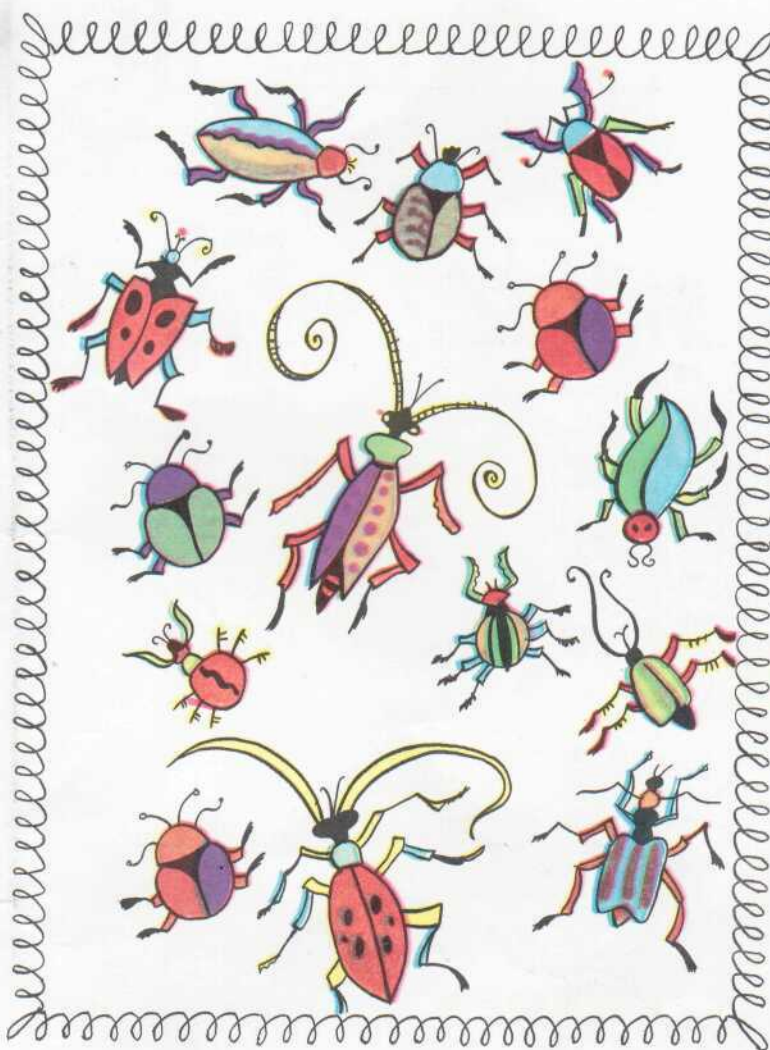
Къяуранда айтылгъаннга кёре, мёлекле Кёклени бла Жерни ортасында кёпдюле. Хар адамны да эки мёлек нёгери барды. Аладан бири – адамны онг жанында, экинчиси уа – сол жанында айланадыла. Адамны онг жанында жүрюген мёлек аны игиликлерин (сууапларын), сол жанында жүрюген мёлег а аманлыкъ ишлерин (гюняхларын) жазадыла. Къяямат кюн аланы ол жазмалары базманда ёнчеленирикдиле, деп айтылады дин уазлада. Сууабы кёп адамла – женнетге, гюняхлары кёп болгъанла уа жаханымге барлыкъдыла. Къяуранны 50-чи суурасыны 18-чи аятында былай айтылады: «Ол сакъ къалауурла (мёлекле) адамны жангыз бир сёзюн да ычхындырмазла жазмагъанлай». Аны себепли, адам жашагъан кезиуюнде сакъ болургъа керекди. Аны не этгени да мёлеклени юслери бла Аллахха белгили болуп турадыла.

Ма, ислам динде мёлеклени юслеринден жүрюген хапар алайды. Мёлекле Аллахны керти жумушчуларыдыла. Аны себепли, муслиманла аланы сыйлы кёредиле, алагъа хурмет этедиле.

Басмагъа Токумаланы Жагъафар хазырлагъанды.

ТЮРЛЮ. МЮРЛЮ

СУРАТНЫ! ИЩЛЕП БОЦАГЪЫЗ

ЭКИ БИРГЕ УЩАГЪАН
КЪАМАЖАКЪНЫ ТАБЫТЪЫЗ

"НЮР" / "Свет" / № 11

**ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ
ЖУРНАЛ
МИНИСТЕРСТВА
ПЕЧАТИ КБР И
БАЛКАРСКОЙ
ПИСАТЕЛЬСКОЙ
ОРГАНИЗАЦИИ**

**Выходит
с января 1982 года**

На балкарском языке

**Главный редактор
Э. Гуртуев**

**Редколлегия:
И. Маммеев
С. Мусукаева
М. Ольмезов
А. Созаев
А. Тешеев
Ж. Токумаев отв. секретарь
Х. Шаваев**

**Худож. редактор
Ю. Алиев**

Рисунки Е. Чеченовой

Сдано в набор
20.08.97.
Подписано к печати
08.09.97.
Формат 60 x 90 1/8
Бумага офсетная № 1
Гарнитура литературная
журнальная рубленая
Печать офсетная
Усл. кр. -отт. 8
Усл. печ. л. 2
Уч. изд. 2,7
Тираж 500 экз.
Заказ № 2041
Индекс 73908
Рег. № Н 0064
В розницу - цена свободная

Адрес редакции:
360000, Нальчик,
ул. Головки, 6

Республиканское
газетно-журнальное
издательство КБР
пр. Ленина, 5, Дом печати

Полиграфкомбинат
им. Революции 1905 года
Мининформпечати КБР
Нальчик, пр. Ленина, 33

